

Војислав Павловић

Балканолошки институт САНУ, Београд

voja.pavlovic@bi.sanu.ac.rs

https://doi.org/10.18485/ai_godine_ww1.2019.ch13

94(497.1)

АЛТЕРНАТИВНА ТЕРИТОРИЈАЛНА И ПОЛИТИЧКА РЕШЕЊА ИСХОДА ВЕЛИКОГ РАТА

Анстракт: За време постојања југословенске државе историографија о Великом рату на југословенском простору полазила је од претпоставке да је заједничка држава Јужних Словена била природан ако не и једини могући исход рата. У последњих скоро тридесет година у државама наследницама Титове Југославије нове националне историографије се заснивају на наративу о Југославији као силом наметнутом решењу за које су пре свих одговорни српска влада и силе победнице. За оба наратива је карактеристично уверење да је исход Великог рата имао скоро закономеран карактер, било да се ради о стварању заједничке државе или националних држава. Такође, оба наратива се заснивају на претпоставци да су национални покрети, било да се ради о југословенском или о националним покретима појединачних нација на југословенском простору, били пресудни чиниоци током процеса стварања нове, или нових држава, на крају Великог рата. Међутим, у оба случаја се свесно занемарује чињеница да је предуслов за стварање било Југославије, било националних држава на југословенском простору, био нестанак Хабсбуршке монархије са историјске сцене. О судбини Аустроугарске не само да није постојао консензус међу чланицама Антанте него о њеној судбини до последњих дана рата није донета никаква одлука. Другим речима, стварање велике словенске државе или низа националних држава била су само нека од решења о

којима се у савезничким престоницама размишљало као о могућим решењима у случају да се опстанак Аустроугарске покаже као немогућ или непожељан, али коначна одлука није никада донета. Све до половине септембра 1918., пораз и распад Аустроугарске нису се чинили вероватним јер је аустроугарска армија чврсто држала своје положаје и на италијанском и на балканском фронту. Србија је и даље била под окупацијом док је њена армија била ван земље, на Солунском фронту, док су се јединице састављене од војника југословенских нација дисциплиновано бориле за Хабзбурге.

1. Пораз и распад Аустроугарске

Пробој Солунског фронта 15. септембра и примирје закључено са Бугарском 29. септембра 1918. били су први наговештаји могућег пораза Аустроугарске. Повлачењем Бугарске из рата створен је простор за офанзиву савезничких армија на челу са српском, која је завршена ослобођењем Београда 1. новембра 1918. Победа Италије у бици код Виторија Венета (24-28 октобра 1918) и аустроугарски захтев за успостављањем примирја од 28. октобра су означили коначан пораз Хабзбурга на италијанском фронту. Пораз аустроугарске војске на италијанском фронту је уследио пошто је мађарска влада 24 октобра наредила одредима Хонведа и својим грађанима у јединицама аустроугарске армије да се врате и укључе се у одбрану државне територије од наступајућих савезничких армија са Солунског фронта.¹ Истоветан процес се одвијао у аустроугарској морнарици где су мађарски и аустријски морнари и официри масовно напуштали своје положаје, те

---

1 Jean-Paul Bled, *L'agonie d'une monarchie. L'Autriche-Hongrie 1914-1920*, Paris : Tallandier, 2014, 411.

је цар Карло, на предлог адмирала Миклоша Хортија, одобрио да флота буде 31. октобра предата представницима новостворене државе Словенаца, Срба и Хрвата у Пули. Истог дана је цар Карло ослободио аустроугарске официре заклетве коју су му положили и тиме распустио аустроугарску војску, последњу од институција на којој се заснивала власт Хабзбурга.² Аустроугарска је престала да постоји као држава јер није могла да преживи пораз у рату који је сама започела. Није више било ни институција ни друштвених снага способних да сачувају унутрашњу кохезију Аустроугарске.

Пораз и распад Аустроугарске затекао је савезничке владе без решења за територијално и политичко наслеђе Хабзбурга. Савезничке владе су од 30. октобра до 3. новембра биле окупљене у Версају на састанку Врховног ратног савета на коме се одлучивало о условима примирја са Аустроугарском и Немачком. Врховни ратни савет је на састанцима 30. и 31. октобра одлучио да се савезничке снаге окупирају све територије које су Лондонским уговором из априла 1915 обећане Италији као награда за улазак у рат на страни савезника. Врховни ратни савет је такође донео одлуку да савезници преузму контролу над једним делом аустроугарске флоте а да се други део интернира. Донете одлуке су саопштене генералу Арманду Диазу главнокомандујућем на италијанском фронту који је био задужен да о условима примирја обавести аустроугарску Врховну команду.³

Савезничке владе су у Версају разматрале последице пораза Аустроугарске у рату а не распада државе Хабзбурга по националном принципу. Италија је доби-

---

2 Исто, 414.

3 Записник са састанка Врховног ратног савета од 2 новембра 1918, Archives de Ministère des Affaires Etrangères (AMAE), Paris, Série Y, vol. 15, 35.

ла право да окупира територије које су јој обећане, а аустроугарска војска је сведена на 20 дивизија мирнодопског састава како не би у будућности представљала опасност за савезнике.⁴ Од посебне важности је била судбина аустроугарске флоте, јер је од њене расподеле међу савезницима зависила будућа равнотежа снага у Медитерану. Италија и Француска, посебно заинтересоване за прилике на Медитерану су по завршетку Врховног ратног савета постигле и одвојен споразум о судбини аустроугарске флоте. На састанку Жоржа Клемансоа, председника француске владе и Виторија Орланда, председника италијанске владе, постигнут је договор по коме је италијанска влада прихватила да дозволи аустроугарска флота отплови у воде око острва Крфа, где би била интернирана под контролом француског адмирала, савезничког команданта у Средоземљу. Са своје стране, Клемансо је обећао да Француска југословенска држава неће бити створена пре него што буду спроведени у дело услови примирја са Аустроугарском.⁵ Међутим, распад Двојне Монархије, био је много више од војног пораза, јер је целокупна унутрашња структура Хабзбуршке монархије нестала и савезници су били приморани да се суоче са последицама распада у два наврата.

2. Савезнички пројекат „Велике Србије“

Миленко Веснић, српски посланик у Паризу, предложио је на састанку Врховног ратног савета да савезници буду присутни на свим југословенским терито-

---

4 Исто, 62-66.

5 Raymond Poincaré, *Au Service de la France*, vol. IX, Paris: Plon, 1933, 407-408.

ријама а не само на Јадрану.⁶ Веснић је на овај начин настојао да савезници прихвате да спроведу у дело не само територијална обећања дата Италији потписивањем Лондонског уговора већ и југословенски пројекат српске владе. Ако се подразумевало да би италијанска армија у име савезника запосела Јадран, Веснић је заправо захтевао да се српској војсци у оквиру савезничких снага под командом француског генерала Франше Депереа дозволи да поседне југословенске територије и тиме оствари свој југословенски пројекат.

У одговору на Веснићев предлог, Лојд Џорџ, председник британске владе, је предложио да се од аустроугарске војске захтева да напусти и Босну и Херцеговину у коју би потом ушла српска војска члан савезничке коалиције.⁷ Радило се о савезничкој стратегији која се заснивала на пројекту руског министра спољних послова Сергеја Сазонова још из августа 1914. По његовој замисли Србија је требало да учини територијалне уступке Бугарској што би био основ за обнову балканског савеза али не више против Турске него против Аустроугарске.⁸ На овај начин би се односи две државе вратили на позиције на којима је склопљен њихов савез 1912. године, а заузврат би Србија добила право да се уједини са Босном и Херцеговином и излаз на Јадран што су били њени захтеви још од Анексионе кризе и Првог балканског рата. Сазоновљев пројекат је имао и свој италијански део који је предвиђао да Италије

---

6 Записник са састанка Врховног ратног савета од 31 октобра 1918, AMAE ; Paris, Série Y, vol. 15, 66-66.

7 Исто.

8 Сазонов Страндману, руском посланику у Нишу, Петроград, 5.8.1914., *Mezhdunarodnye otnosheniia v epohu imperializma: dokumenty iz arhivov tsarskogo i Vremennogo pravitelstva 1878-1917*, Ser. 3: 1914-1917 (M.; L.: Gos. sots.- ekon. izd-vo, 1931-1938), no. 2, pp. 4-5.

добејте Трентино, Валону и превласт на Јадрану.⁹ Преговори између Италије и савезника су завршени потписивањем Лондонског уговора априла 1915. По Лондонском уговору за Србију је остављена могућност да се по успешном завршетку рата прошири на Босну и Херцеговину и на јужни Јадран.¹⁰ Током прве половине 1915. савезници су вршили снажан притисак на Србију да прихвати да учини тражене територијалне уступке Бугарској и тиме омогући обнову Балканског савеза. У том циљу су Француска и Велика Британија у ноти упућеној Србији 15 августа 1915. навели територије које би Србија могла добити на крају рата ако прихвати да уступи Источну Македонију Бугарској. Тај *de facto* пројекат „Велике Србије“ предвиђао је да Србија добије Босну и Херцеговину, Славонију, и Јадран од Сплита до границе са Црном Гором.¹¹ Влада Николе Пашића је већ августа 1914. одбила да прихвати стратегију која се заснивала на територијалним уступцима Бугарској и свој став није променила до краја рата. Заправо српска влада је током 1914. и 1915. у више наврата одбила да свој југословенски пројекат изражен у Нишкој декларацији из децембра 1914. замени пројектом „Велике Србије“ који су јој нудили савезници.

Расправу је на Врховном ратном савету прекинуо је Клемансо јер је сматрао да Веснићев предлог преју-

---

9 Карлоти, италијански амбасадор у Петрограду, маркизу де Санђулиано, италијанском министру спољних послова, Петроград 5 августа 1914. *Documenti Diplomatici Italiani*, Ser. 5, vol. I (2 agosto – 16 ottobre 1914) (Rome: Istituto poligrafico dello stato, 1954), no. 65, p. 24.

10 Пашићева циркуларна нота српским посланицима на страни, Ниш, 24.4.1915, фонд Јована Јовановића, Архив Југославије, 80/8/108.

11 Стефан Пишон, француски министар спољних послова, француском посланику при српској влади, Жозефу де Фонтене, Париз, 16.8.1915., АМАЕ, РА-АР, Fontenay, 347, vol. 103.

дицира коначно решење југословенског питања, којим је требало да се бави мировна конференција, док се у Версају одлучивало о условима примирја.¹² Савезници нису били спремни да у Версају доносе одлуке о будућем уређењу територија на којима су живели југословенски народи, изузев Лојда Џорџа који је био спреман да поред формалне обавезе коју су савезници преузели према Италији Лондонским уговором, спроведе у дело и територијална обећања дата Србији 1915. године којим би Србија добила Босну у Херцеговину.

По други пут су савезници били приморани да се суоче са последицама распада Аустроугарске када је Клемансо упознао Врховни ратни савет са телеграмом који су из Пуле упутиле локалне власти новостворене државе Словенаца Хрвата и Срба америчком председнику Вилсону. Представници државе СХС су обавестили Вилсона да су преузели контролу над аустроугарском морнарицом и предложили да је предају америчкој морнарици или другим савезничким силама. Понуда која је стигла од Народног већа не само да је омогућила да савезници преузму целу флоту Аустроугарске, већ је посредно поставила питање статуса државе СХС.¹³ Реакције савезничких влада су сведочиле о њиховој неспремности да признају државу СХС, пре свега јер је би та нова држава довела у питање већ постигнуте договоре о територијалном и материјалном наслеђу Аустроугарске. Клемансо и Орландо су инсистирали да се не измени одлука о преузимању аустријске флоте која је већ донета и саопштена главнокомандујућем генералу

---

12 Записник са састанка Врховног ратног савета од 31 октобра 1918, AMAE, Paris, Série Y, vol. 15, 66-66.

13 Записник са састанка Врховног ратног савета од 2 новембра 1918, Archives de Ministère des Affaires Etrangères (AMAE), Paris, Série Y, vol. 15, 93-99.

на италијанском фронту.¹⁴ Заправо ни италијанска ни француска влада нису желели да признају нову државу на источној обали Јадрана. На основу одлуке Врховног ратног савета примирје са Аустроугарско закључено 3 новембра ступило на снагу 4 новембра 1918. без помене државе СХС.¹⁵

Неспремност савезника да признају новостворене државе на територији Аустроугарске потврђена је и њиховим ставом према новој мађарској влади грофа Михаила Карољија. Франше Депере је, следећи Клемансоова упутства одбио да призна и да преговара са новом мађарском владом. За савезнике Мађарска је била део поражене Аустроугарске и са њом није било преговора већ су се могло разговарати само о начинима примене примирја које је са Аустроугарском већ потписано.¹⁶ Судбина територијалног наслеђа Аустроугарске требало је да буде решена на мировном конгресу. У међувремену савезници нису предвидели никаква посебна решења за локалну управу, која је препуштена сама себи у очекивању мировног конгреса.

На састанку Врховног ратног савета у Версају савезничке владе су заузеле јасан став да до извршења одредби примирја неће признати ниједну нову државу на територији јужних провинција Аустроугарске. Ни држава Словенаца Хрвата и Срба, ни југословенска држава дакле нису се могле надати признању савезника. Пошто су савезници одбили да признају државу СХС а

---

14 Исто.

15 Записник са састанка Врховног ратног савета од 31 октобра 1918, Archives de Ministère des Affaires Etrangères (AMAE), Paris, Série Y, vol. 15, 76-79.

16 Видети докторску тезу : Paul GRADHVOHL, *Genèse et mise en oeuvre du contrôle militaire interallié en Hongrie : un exemple de politique militaire française au centre de l'Europe en 1918-1927*, Université de Paris I-Panthéon, Paris 1998.

српска влада је одбацила савезнички пројекат „Велике Србије“, током месец дана колико је протекло од потписивање примирја са Аустроугарском до проглашења Краљевине Срба Хрвата и Словенаца о судбини јужних провинција Аустроугарске одлучио је сукоб две концепта југословенског уједињења, Југословенског одбора и народног већа СХС и српске владе.

3. Држава Словенаца, Хрвата и Срба

Пројекат Југословенског одбора добио је на значају после победе савезничких армија предвођених српском на Солунском фронту и потоњег стварања Народног већа Словенаца, Хрвата и Срба, 5 октобра 1918.¹⁷ Коначни облик је добио после пораза на италијанском фронту, пошто је цар Карло је 28. октобра примио хрватског бана Антуна Михаиловића и ослободио га обавеза према круни што је омогућило Хрватском сабору да 29. октобра прогласи независност Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације и њено приступање новоствореној држави Словенаца, Хрвата и Срба на територијама на којима су ови народи живели у оквиру Аустроугарске и са Народним већем као врховном власти у новој држави.¹⁸

На тај начин краљевина Хрватске, Славоније и Далмације је стала на чело нове југословенске државе у оквиру бивших југословенских провинција у Двојној Монархији. Национална већа су се формирала у Љубљани 31. октобра а 3. новембра у Сарајеву. Сва југословенска представништва су признала Народно

---

17 Богдан Кризман, *Распад Аустроугарске и стварање југославенске државе*, Загреб: Школска књига, 1977, 46.

18 Исто, 76-83.

веће СХС као тело које доноси одлуке у име државе Словенаца, Хрвата и Срба. Прва одлука Народног већа била је да 31. октобра 1918. прогласи независност државе СХС у оквиру граница југословенских провинција Двојне Монархије. Народно веће је истог дана обавестило савезнике о стварању југословенске државе и о спремности државе СХС да се уједини са Србијом и Црном Гором. Истом приликом Народно веће је изјавило да држава СХС жели да успостави пријатељске односе са савезницима са којима није у рату.¹⁹

Непосредни задатак Народног већа био је да се избори да савезничке владе признају државу СХС чиме би добила легитимитет неопходан за заштиту територијалног интегритета територија на који је полагала право. Управо ове циљеве је себи поставио и Југословенски одбор, створен као пропагандно тело српске владе маја 1915., да би се временом претворио у политичког представника Југословена који су живели у Аустроугарској и партнера српске владе у реализацији пројекта југословенског уједињења. Заједничка декларација српске владе и Југословенског одбора потписана на Крфу 20 јула, 1917, успоставила је принцип националног јединства јер су Срби, Хрвати и Словенци изричито наведени као део исте нације са три имена. Обе стране су изразиле намеру да се њихова будућа заједничка држава звати краљевство Срба, Хрвата и Словенаца, и бити уставна, демократска и парламентарна монархија са заједничком територијом и држављанством.²⁰ Међутим, током 1918. а поготову пошто се пораз Аустроугарске учинио изгледним након пробоја Солунског фронта, Трумбић је изменио

---

19 Фердо Шишић, *Документи о постанку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца*, Загреб: Матица хрватска, 1920, 216-217.

20 Шишић, *Документи*, 96-99.

свој став и закључио је да Срби, Хрвати и Словенци који живе у Аустроугарској имају неотуђиво право да располажу својом будућношћу и да одлуче о унији са Краљевином Србијом.²¹ Трумбић је упознао савезнике са новом анализом улоге Југословенског одбора. Затражио је 29 септембра 1918. од француског министра спољних послова Стефана Пишона да призна Југословенски одбор за званичног представника Југословена који живе у Аустроугарској. Иако га је Пишон упозорио да је предуслов за признање споразум између Југословенског одбора и српске владе,²² Трумбић је у разговору са британским државним секретаром за спољне послове, Артуром Балфуром, 9. октобра 1918. оптужио Пашића да жели да створи Велики Србију и zaloжио се за стварање југословенске федерације.²³ По закључењу примирја са Аустроугарском, Трумбић је у Ке д'Орсеју 31 октобра затражио да Југословени из Аустроугарске буду признати као савезничка нација. Француски дипломати су му објаснили да немају намеру да се мешају у спор српске владе и Југословенског одбора. Такође му је стављено до знања да би признање Југословена као савезничке нације довело француску и британску владу у сукоб са Италијом а било би и супротно обавезама које су две владе преузеле према Италији. Одлуку о будућем уређењу југословенских покрајина требало је да донесе мировна конференција,²⁴ као што је то

21 Трумбићева белешка о разговору са Пашићем, Париз 27 септембар 1918, Богдан Кризман, Драгослав Јанковић, *Грађа о стварању југословенске државе*, Београд: I, 320-330.

22 Пишон – Камију Бареру, француском амбасадору у Риму, Париз, 30.9.1918, AMAE, Série Z, Autriche, vol. 51.

23 Драгован Шепић, *Италија савезници и стварање Југославије*, Загреб: Школска књига, 357-358.

24 Белешка о разговору Филипа Бертелoa, заменика секретара Ке д'Орсеја са Трумбићем, AMAE, EU 18640, Autriche 51.

већ Клемансо предочио Веснићу у Версају. Пошто није било потврде да Трумбић ужива поверење нација које је желео да заступа, француска дипломатија је оценила да је његов кредибилитет упитан.²⁵ Са доласком председника Народног већа, Антуна Корошца у Швајцарску почетком новембра, успостављена је делатна сарадња са Југословенским одбором и решено је питање његовог легитимитета. Корошец је имао императивни мандат да од савезника добије признање Народног већа као југословенске владе која има сва права на југословенској територији која је дефинисана на основу етничких критеријума.²⁶ Први његов корак у том циљу био је да да утиче на промену односа снага између српске владе и Југословенског одбора.

Корошец и Трумбић су уз подршку српских опозиционих странака, током конференције у Женеви 6-9 новембра успели да наметну концепт конфедералног уједињења југословенске државе које је подразумевало да српска влада и савезници признају државу Словенаца, Хрвата и Срба као конститутивни део нове државе, а да при том два чиниоца југословенског уједињења задрже постојеће границе и политички систем, препустивши заједничком заступству само ограничен број прерогатива.²⁷ Под притиском свих других чинилаца југословенског уједињења и у страху да савезници не одустану од југословенског уједињења због немогућности да се постигне договор између две заинтересоване стране, Пашић је пристао на овакво решење и обавестио савезнике да је српска влада признала Народно веће СХС

---

25 Пишон-Дутасти, француском амбасадору у Берну, Париз, 31.10.1918., Исто.

26 Кризман, *Распад*, 72,73.

27 Трумбићев записник са Женевске Конференције, Женева 6-7 новембар 1918, Кризман, Јанковић, *Грађа*, I, 497-505.

и замолио их и да они то учине.²⁸ Због одбијања чланова српске владе да прихвате конфедерално решење, тај пројекат југословенског уједињења није могао бити остварен.²⁹

Поред одбијања чланова српске владе, одлуке Врховног ратног савета и споразум Клемансоа и Орландо онемогућили су признање државе СХС што су у неколико наврата француски дипломати предочили Корошцу и Трумбићу.³⁰ Клемансо је примио Трумбића и Корошца 15 новембра и показао начелно разумевање за југословенско уједињење, али је нагласио да би морао бити нађен начин да Аустрија не буде искључена из процеса територијалне реорганизације јер ће у супротном доћи до Аншлуса што је за Француску било неприхватљиво. Југословенско уједињење је за њега и даље било само теоријска могућност док је Аншлус био непосредна опасност која се морала отклонити. Клемансо није био у стању да предложи кохерентан пројекат за организацију Централне и Источне Европе.³¹ Неспособност савезника да понуде решење за територијално преуређење аустроугарског наслеђа била је превасходно последица обавеза преузетих према Италији Лондонским уговором, који се заснивао на уверењу да је неопходно спречити стварање велике словенске државе на источној обали Јадрана која би могла бити препрека за ширење италијанских интереса на Балкану.

28 Пашић -Стојану Протићу, Женева, 7.11.1918., Кризман, Јанковић, *Грађа*, I, 506-507.

29 Протић-Пашићу, Крф, 10.11.1918., Кризман, Јанковић, *Грађа*, I, 541-542.

30 Записник са разговора Бертелoa са Трумбићем и Корошцем, Париз, 14.10.1918, *Грађа*, I, 583-586.

31 Записник са разговора Клемансоа са Трумбићем и Корошцем, Париз, 18.10.1918, *Грађа*, I, 601-603.

4. Србија као Пијемонт

Управо је велика јединствена југословенска држава била основни циљ српске владе током Великог рата још од Нишке декларације децембра 1914. Југословенско уједињење било је замишљено као круна једно вековних напора, али не стога што је у српској влади децембра 1914. превлађивао дух југословенског заједништва, већ јер је претпостављало нестанак Хабсбурга са историјске сцене, окупљање свих Срба у оквиру једне државне целине у којој би Србија захваљујући својој државној традицији и политичком искуству имала кључну улогу и искључивало је постојање других држава на простору који ће касније бити познат као југословенски. Другим речима, југословенско уједињење је заправо требало да пружи решење за све оне проблеме са којима се сретао српски национални покрет од почетка 19. века. У оквиру светског рата српски национални покрет могао је добити међународну подршку која му је до тада недостајала. Илија Гарашанин је у Начертанију закључио да простор за национални рад постоји само у случају када су велике силе у сукобу а Србија ужива подршку дела великих сила. Српски посланик у Петрограду Мирослав Спалајковић је Гарашанинову анализу преточио у речи када се крајем јула 1914., уверио да ће Србија добити руску подршку у рату са Аустроугарском, те је закључио да је дошао тренутак за обрачун са Двојном Монархијом.³² Пашић је у више наврата, од октобра 1914. до априла 1915. тумачио сукоб Србије и Аустроугарске као сукоб старог и новог света, то јест сукоб империјалне Европе и Европе народа а заједнич-

---

32 Спалајковић Пашићу, Петроград, 26 Јули 1914., Фонд Владимира Дедијера, Архив Словеније, 179, кутија 138.

ку државу јужних Словена представио је као брану напредовању германског империјализма.³³ Истовремено, југословенско уједињење је по замислима српске владе, искључивало могућност сукоба око граница са другим јужнословенским племенима или народима, управо јер је предвиђало да се сви Јужни Словени нађу у једној држави. На тај начин би могли били превазиђени и сукоби који су још од времена Кнеза Михајла и Штросмајера постојали између Загреба и Београда.

Пашићева влада се морала суочити са чињеницом да Нишка декларација и њен југословенски пројекат нису наишли на подршку савезничких влада. Када је почетком маја 1915. Веснић представио чланове новоствореног Југословенског одбора француском министру спољних послова, Теофилу Делкасеу, није наишао на његово одобравање. Делкасе је у разговору са Веснићем оценио да је идеја о стварању југословенске државе преурањена и да је треба оставити за будућност. По његовом мишљењу српска влада је морала да омогући обнову балканског савеза са Бугарском као конкретном предуслову за победу савезника на српском фронту.³⁴

Југословенски пројекат је по повлачењу владе и војске из земље новембра 1915. изгубио на актуелности да би био обновљен потписивањем Крфске декларације јула 1917. али сада у новом облику. Југословенски одбор је сада био потписник декларације као партнер српској влади, а не више само њено пропагандно

---

33 Записник са састанка Пашића, Боже Марковића и Јована Јовановића са Николом Стојановићем и Душаном Васиљевићем, Ниш, 14 октобра 1914, АЈ, 80/4/574-5. Пашићева циркуларна нота упућена посланицима на страни, Ниш, 24.4.1915., АЈ, 80/2/86.

34 Веснић Пашићу, Париз 2 мај, фонд Јована Јовановића, АЈ, 80/2/86.

тело створено захваљујући њеној организационој и материјалној подршци. После фебруарске револуције у Русији и интензивних преговора између савезника и владе новог аустроугарског цара Карла о сепаратном миру, Пашићева влада је желела да дâ додатни кредитет југословенском пројекту, представивши га као заједнички пројекат српске владе и представника југословенских народа из Аустроугарске.

Победа српске војске на Солунском фронту имале су знатан утицај на српско схватање југословенског уједињења, пошто се Пашић определио да поново заступа изворни облик његовог југословенског пројекта. На састанку са Пишоном 20. септембра 1918. Пашић је предложио да савезници објаве декларацију којом признају „Србе као старе и верне пријатеље, остале Југословене као њихове савезнике и помогну им да се уједине с Србијом.“ Пашић се тако вратио на изворну концепцију југословенског пројекта у коме је Србија имала улогу Пијемонта. Међутим, француски министар га је упозорио да од потписивања Лондонског уговора савезничке владе морају имати у виду став италијанске владе када разматрају југословенско питање. Италијанска влада је изјавом од 13. септембра 1918. у начелу прихватила могућност стварања једне југословенске државе, али под условом да територијалне одредбе Лондонског уговора остану на снази.³⁵ Због обавеза према свом италијанском савезнику француски министар није желео ни да коментарише Пашићев предлог да Србија буде призната као једини чинилац југословенског уједињења.³⁶

Мишљење других француских државника било је

---

35 Сидни Сонино, италијански министар спољних послова амбасадорима у Лондону и Паризу, Рим 13 септембра 1918., *Documenti diplomatici italiani*, Quinta serie, vol. XI, 387-388.

36 Записник са разговора Пашића и Пишона, Париз 14.9.1918, AMAE, PA-AP, Fontenay, 347, vol. 103.

скоро идентично Пишоновом. Председник Републике Рејмон Поанкаре је пренео Пашићу током пријема 21. септембра да је преурањено заузимати коначне ставове о југословенском уједињењу, јер је било неопходно претходно омогућити Југословенима из Аустроугарске да о њиховој будућности донесу одлуку на референдуму.³⁷ Од свих француских политичара Клемансо је био најуздржанији када се повео разговор о југословенском уједињењу. Лаконски је одговорио Пашићу да ће унија Југословена бити ствар будућности.³⁸ Пашићева концепција Србије као Пијемонта југословенског уједињења није наишла на подршку ни у Лондону. Балфур је упозорио Пашића да су изгледи да Савезници признају српску владу као јединог представника свих Југословена врло мали. Било је стога неопходно да уласком представника Југословенског одбора у српску владу она постане израз политичке воље свих чинилаца југословенског уједињења, а тиме би и њени предлози за уједињење имало далеко више изгледа да буду уважени од савезничких влада.³⁹ Пошто су француска и британска влада одбиле да прихвате Србију као Пијемонт југословенског уједињења, Пашић је био приморан да се врати преговорима са Трумбићем и Југословенским одбором, чији захтеви су расли у складу са изгледима за пораз Аустроугарске.

37 Записник са разговора Пашића и Поенкареа, Париз 21.9.1918, АМАЕ, PA-AP, Fontenay, 347, vol. 103.

38 Записник са разговора Пашића и Клемансоа, Париз 21.9.1918, АМАЕ, PA-AP, Fontenay, 347, vol. 103.

39 Hugh and Christopher Seton-Watson, *The Making of the New Europe : R. W. Seton Watson and the Last Years of Austria-Hungary*, London: Methuen et Seattle, University of Washington Press, 1981. 312.

5. Југословенско уједињење као последице страха од италијанске доминације на Јадрану

Настојања српске владе, југословенског одбора и народног већа СХС да добију подршку за њихове пројекте југословенског уједињења су се завршила неуспехом. Савезничке владе су на састанку Врховног ратног савета одбиле да разматрају могућност југословенског уједињења оставивши да то питање буде разматрано на мировној конференцији. Међутим, одредивши се да услови примирја са Аустроугарском буду засновани на одредбама Лондонског уговора, савезничке владе су ограничиле могућност за уједињење Србије са југословенским покрајинама Аустроугарске, јер је највећи део јадранске обале већ почетком новембра 1918. био под контролом италијанске владе.

Стога је и југословенско уједињење сагледавано у новом светлу. Дипломатска борба за признање једне или више југословенских држава је потиснута у други план, јер изгледа за успех није било. Прворазредну важност је добио правни статус југословенских покрајина Аустроугарске. Како је то Душан Симовић навестио члановима Народног већа СХС 13 новембра 1918. у Загребу, дилема пред којом су се они налазили се могла свести на избор две могућности. Уједињење са Србијом или уједињење Србије са оним деловима југословенских покрајина које су савезничке владе у неколико наврата, а последњи пут током Врховног ратног савета у Версају, показали спремност да прихвате, а српска војска је могла и да реализује новембра 1918.⁴⁰ У складу са њиховом одлуком држава Словенаца, Хрва-

---

40 Богдан Кризман, „Српска Врховна команда у данима распада Аустроугарске 1918“, *Хисторијски зборник*, 196, 14, 201.

та и Срба могла је уједињењем са Србијом постати део заједничке државе која је баштинила престиж Србија као члана савезничке коалиције од првог дана рата. Заједничка држава предвођена Србијом могла је бити супарник Италији током примене одредаба примирја, јер је српска војска као део савезничких снага под командом Франше д'Епераа била једина у прилици да се делатно супротстави неовлашћеном напредовању италијанских јединица изван територија наведених у Лондонском уговори. Српска врховна команда је протесте против неовлашћеног напредовања италијанских трупа упућивала су преко Депереа као главнокомандујућег савезничких трупа на Балкану задуженог да спроведе одредбе примирја. Стога је територијалне и националне интересе Југословена је могла заштити само српска војска и српска влада. Међутим, уколико се Народно веће СХС определи да прихвати уједињење са Србијом излагало се ризику да се нађе у истој позицији као влада Михаила Карођија, то јест да буде сматрано за локални орган власти у оквиру поражене Аустроугарске.

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је стога створена у страху од Италије пошто су сви изгледи за признање Народног већа Словенаца, Срба и Хрвата нестали. Створена је без прецизирања њене унутрашње структуре јер за таква разматрања није било времена због италијанског присуства на Јадрану. Под окриљем Србије и њених победа извојеваних током четири године рата по цену огромних жртава, једино се могла водила борба на мировном конгресу за територијалну целовитост заједничке државе.